

AMIR TEMUR SALTANATI

Madrahimov Elyor Furqat tuman
politexnikumining Tarixi fani
o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchi Amir Temur saltanatini tashkil topishi, oilasi shahsiyati va kelib chiqishi, Temurbekning bolalik va yoshlik yillari, olib borgan siyosati.

Kalit so'zlar: Amir Temur, siyosat, Temur saltanati, saltanat, Zafarnoma, Turk xoqonligi, Temuriylar uyg'onish davri.

Oilasi, shaxsiyati va kelib chiqishi

Temurbek shabon oyining yigirma beshida, hijriy yetti yuz o'ttiz oltinchi yilda (8.04.1336), o'n ikki hayvonli Turk yilligiga ko'ra Sichqon yilida [Kesh shahri](#) yaqinidagi Xo'ja Ilg'or qishlog'ida tulilgan. Ayricha amerikalik tarixchi [Beatrice Forbes Manz](#) xonim Temurbekning tug'ilgan yilini o'n to'rtinchi yuzyillikning yigirmanchi yillariga to'g'ri kelishini kabi o'z ikkilanishli qarashlarini oldinga surib keladi va bu shubhalanishiga sabab qilib Temurbekning 1336-yilda tug'ilganligi to'g'risidagi yozuvlar uning davridan keyin yozilganini va uning davriga tegishli bir nechta manbalardagi voqealarda Temurbekning yoshi uning 1320-yillar oxirida tug'ilganini ko'rsatishini aytadi. Biroq birorta tarix kitoblarida Temurbekning tug'ilgan yili 1336-yil emas, balki boshqa yil ekanligi to'g'risida bilgi umuman uchramaydi.

Otasi [Amir Tarag'ay](#) (o'rta chog' turkchasida Tarag'ay – qoraquyruq qushi) [barlos](#) qabilasining beklaridan biri va qabilaning asosiy 5 ta urug'idan birining yetakchisi edi (qarang, The rise and rule of Tamerlane, B. F. Manz va The Mongol Period B. Spuler). Tarag'aybek Chig'atoy ulusining taniqli beklaridan biri bo'lib, Kesh viloyatida amirlik qilgan. Amir Tarag'ay yillik Ili daryosi bo'yida Xon tomonidan

chaqiriladigan yurt beklarining qurultoyiga chaqirilgan va bunday yig'irlarda qoldirmasdan qatnashgan. Butga topinuvchi o'laroq tug'ilgan Tarag'aybek Chig'atoy ulusi orasida birinchilardan bo'lib islom dinini qabul qilgan. Otasi [Barqul Noyondek](#) Tarag'aybek harbiy va siyosat ishlariga qiziqmagan va asosan islom dinini o'rganish bilan umrini kechirgan. Temurbek tez-tez qabrini ziyorat qiladigan va keyinchalik qabri ustiga maqbara (1373–1374) qurdirgan [Shamsiddin Kulol Tarag'aybekning](#) piri bo'lgan. Onasi Takina Xotun va yoki Takina Mohbegim to'g'risida bilgilar oz. Zafarnomada yolg'iz otigina so'zlanadi. 1403-yilda Temurbek [Jenoa](#), [Fransiya](#), [Angliya](#) qirollariga elchi qilib yuborgan, Sultoniya bosh rohibi [Johannes de Galonifontibus](#) Takina Xotunning oddiy oiladan ekanini yozadi. Temurli saroyida yozilgan, biroq yozuvchisi aniq bilinmagan Muyizz al-Ansab (Izzatli nasablar) asarida Takina Xotun barlos qabilasi bilan chegaradosh bo'lgan Chig'atoy ulusining Yasaur qabilasidan ekanligi yoziladi. Temurbek bilan yuzma-yuz so'zlashgan Ibn Haldun (1400–01) Temurbek onasini afsonaviy „Avesto“ bahodiri Manuchehrning avlodidan ekanligini aytganini yozadi. Temurdagi taqdirning ajoyibotlar) asarida uning Chingizxonning naslidan ekanligini yozadi. 18-yuzyillikda yuzaga chiqqan Temurbek kimligi to'g'risidagi kitoblarda Takina Xotun Buxoro „Sadr ash-Sharia“ (Shariat qonunlarini izohlovchi)si Ubaydullo Mahbubiyning qizi o'laroq tanitiladi. [O'zbek](#) tarixchisi Turg'un Fayziyev o'zining „Temuriylar shajarasi“ kitobida Temurbekning onasi to'g'risida „Jangnomayi Amir Temur Ko'ragon“ kitobiga tayangan holda Buxoro ulamolarining eng ulug'i „Sadr ash-Sharia“ning qizi ekanligini bildiradi. Temurbekning opasi [Qutlug' Turkon og'o](#) va singlisi [Shirinbeka og'o](#) edi. Ular Temurbekdan oldin o'lishgan va Samarqanddagi [Shohi Zinda](#) majmuasidagi maqbaralarda ko'milishgan.

Bu sifat baxtli, qutli va doimo g'olib va jahonlar kishilarni ifoda etish uchun ishlatilgan. Amir Temurgada bu sifat Sohibqiron va yoki hazrat Sohibqiron shakllarida qo'llangan. Temurbek 1362-yilda Seyistonga birinchi kelishi chog'ida o'ng oyog'idan va o'ng qo'lidan Mamaqtuv tomonidan yoydan otilgan o'qdan yaralangan. Ayricha Temurbekning siyosiy raqiblari tomonidan unga so'kinish ma'nosidagi Temur-i lang

nomi qo'llangan. Oqsoq Temur va yoki cho'loq Temur ma'nosida kelgan Temurlang so'zi kunbotar (g'arb) ellari tomonidan Tamerlane, ([inglizcha](#)), Tamburlaine (inglizcha), Tamerlan ([fransuzcha](#)), Tamorlan ([ispancha](#)), Tamerlanis ([lotincha](#)), Timurlenk ([usmonli turkcha](#)) va Temur Aksak, Tamerlan ([ruscha](#)) kabi shakllarda o'zlashtirilgan. 1370-yilda Chingizlilar xonadonidan bo'lgan Qozonxonning qizi Saroy Mulk Xonim (Bibi Xonim)ga uylanishi ortidan Temurbek Temur Ko'ragon va yoki Temur Guragon otini oladi. Ko'ragon mo'g'ulcha kuyov so'zi bo'lib „Xonning kuyovi“ ma'nosida qo'llangan. Chingizxonning qonidan bo'lmaganligi uchun Xonlik otini olmaydi va musulmonlarning boshi o'laroq Amir otini oladi. Temurbek Islom dini bilimlariga tayanib yurishlar qiladi va o'zini „Islom qilichi“ sifatida taniltiradi. Islom dinini yoyish yo'lida qilgan yurishlaridan keyin Abu Fotih otini oladi. 1402-yilda Izmir qal'a qamalida katolik Hospitaller (lotin, Ordo Fratrum Hospitalis)larini, Gurjiston(Gruziya) nasroniylarini bir necha bor yutishi ortidan Abu G'oziy otini oladi. Turklar o'z odatiga ko'ra o'z yetakchilarini Bek deb atashardi. Shu yuzdan Temurbek ham Bek otini oladi. 1404-yilda Samarqandda bo'lgan Kastiliya (ispaniya) elchisi Rui Gonzales de Klavixo o'zining sayohat qo'lyozma kundaligida ham Temurbek otini qo'llaydi. Temurbekning turk yoki mo'g'ul ekanligi to'g'risadagi bilimlar yolg'iz kunbotar olamidagina tortishmali. Rui Gonsales de Klavixo Temurbekning kelib chiqishini Chig'atoy ulusining ellariga bog'lasa, nabirasi Muhammad Tarag'ay (Ulug'bek nomi bilan tanilgan) „Tarix-i arba ulus“ kitobida Shajarat al-atrak (Turklar kelib chiqishi)ni ko'rsatadi va unga ko'ra Temurbek va ota-bobolari Yofas o'g'li Turkning bolalari ekanligini aytadi. Turk otli kishi esa butun turklarning otasi ekanligi ko'rsatiladi. Kunbotar ellarining o'tmish yozuvchilari o'rtasida Temurbekni turk-mo'g'ul yoki turklashgan mo'g'ul kelib chiqishli ekanligi keng yoyilgan. Biroq Richard Bulliet Temurbekning qabilasi Barloslarning mo'g'ullarga aloqasi yo'qligini so'zlasa, Rene Grousset (qarang, L'empire des steppes, Atilla, Gengis-Khan, Tamerlan, 1939 Paris) Temurbekning kelib chiqishi Chingizxonga bog'langanligini yolg'iz o'z chog'ida yozilgan kitoblardagina ekanini, biroq uni mo'g'ullik bilan umuman birligi yo'qligini va Turk ekanligini yozadi. Temurbek tarixi bo'yicha 3

salmoqli kitobdan birisi sanalgan Ahmad ibn Arabshohning „Ajoyib ul-maqdur fi navaib at-Taymur“ kitobida bo'lsa Temurbekni barlos turki ekanligini yoziladi:

„Turklarda ham Arablarda bo'lganidek qabilalar va urug'lar bordir va har bir qabilada vazir (qabilaboshi) bordir. U o'z qabilasi ichida yashash tarzi bo'yicha maslahat beradigan yorituvchi chiroqdir. Ulardan birinchisi Arlot, ikkinchisi Jaloyir, uchinchisi Qavchin, to'rtinchisi Barlosdir. Temur(bek) to'rtichisidan chiqqandir.“

Temurbek Turk ekanligidan g'ururlanar, o'z o'rnida o'ziga qarata aytilgan Mo'g'ul so'zini yomon ko'rardi O'zbek tarix yozuvchilari Temurbekning so'zsiz turk bo'lganligini aytib keladi. Temurbekning o'zi yozganligi aytiladigan Mulfazot-i Temuriy (Temur qissalari yoki Temur tuzuklari) kitobida Tarag'aybek o'g'li bilan so'zlashganda turk kelib chiqishli ekanligini aytgani yoziladi.

Temurbekning bolalik va yoshlik yillari

Temurbekning yoshligi Keshda kechadi. Otasi Tarag'aybek o'z chog'ining odatlariga ko'ra Temurbekka ot minish, ov qilish, yoydan o'q otishni o'rgatuvchilarni tayin qiladi. Shu yuzdan Temurbek 18-20 yoshlarida tulporlarni yaxshi ajrata oladigan epchil otliq va qo'rqmas bahodir bo'lib ulg'ayadi. Temurbekni yoshligida madrasaga ham beradilar. Biroq Temurbekning o'qimishsiz bo'lganligi to'g'risida kunbotar ellari o'rtasida yanglish qarash ular chindek o'rnashib qolgan. Temurbek o'zi to'g'risida kitobida 21 yoshga to'lganida otasining hosili yaxshi bo'lganini, qoramol va yilqilar ko'p bolalaganini, o'zi ularni 10 tadan qilib ishchilariga bo'lib berganini yozadi. Temurbekning yoshlik yillari to'g'risida bilgilar juda oz.

Temurbekning til bilimlari

Temurbek o'z ona tilisi chig'atoycha va forschada so'zlashgan. Temurbek arabcha so'zlasha olmagan va mo'g'ul tilida so'zlasha olganligiga tegisgli bilgilar tortishmali. Uning davrida Turk(Eski o'zbek adabiy tili)cha – so'zlashuv, qo'shin boshqarish, adabiyot va davlat ishlari tili, forscha – huquq, davlat ishlari, adabiyot va so'zlashuv tili, arabcha – din tili bo'lgan. O'rta chog' davlatlariga bo'lganidek

Temurbek davlatida ham asosiy huquqiy ishlar – soliqlar yig‘ish, g‘aznachilik ishlari, moliya ishlari fors tilida olib borilgan. Temurbek o‘z yurishlari chog‘larida yilyozarlariga kunlik ishlarni Turkcha va forscha tillarda yozib borishlarini buyurgan. Temurbek o‘tmishining bilingan 3 ta tamal asaridan 2 tasi, Nizomiddin Shomiy – Zafarnoma, Sharafiddin Ali Yazdiy – Zafarnoma, aynan shu kunlik qo‘lyozmalarga asoslanib yozilgan kitoblardir. Rasmiy yozuv turi esa arab alifbosiga asoslangan fors va turk yozuvlari edi.

28.03.1391 – yilda Oltin O‘rda xoni To‘xtamishxonga qarshi yurish chog‘ida Temurbek hozirgi Qozog‘istondagi Ulug‘ tog‘da askarlariga tosh keltirishlarini buyuradi va toshga o‘yib bitik yozdiradi. Nizomiddin Shomiy Zafarnomasida esa 28.04.1391 da ushbu bitik bitilganligi yoziladi. Bu bitikda 3 qator arabcha va 8 qator turklarning o‘z yozuvi bo‘lmish eski uyg‘ur yozuviga asoslangan eski adabiy o‘zbekchada yozig‘ yozilgan.

Bu bitik 1935-yil avgust oyida Ulug‘ tog‘dan kunbotar(g‘arb)da yerlashgan Qaramo‘la tog‘ yon bag‘ri oldidagi Qarsaqqay mis koni yaqinida qozoq geologi Qanish Satbaev tomonidan topilgan. Bu yuzdan Qarsaqqay bitigi ham deb ataladi. Bitik bugungi kunda Sant-Peterburg da Ermitaj muzeyida saqlanadi.

Temurbekning siyosiy-harbiy kechmishi

Temurbekning siyosatga kirib kelishi

1358-yil Qazag‘anbekning o‘limidan so‘ng [Movarounnahrda](https://scientific-jl.org/obr) boshlangan bosh-boshdoqlik chog‘ida Temurbek amakisi Xoji Barlos bilan Kesh yerlarini boshqarardi. 1360-yil yanvarda Jetaxoni Tug‘luq Temur Movarounnahrda yurish qiladi. Tug‘luq Temur bilan kelishgan Temurbekka Keshdan Sirdaryogacha bo‘lgan yerlar topshiriladi. Tug‘luq Temur orqasiga qaytib ketadi. Xizr Yasuriy va Temurbek birga qo‘shin yig‘adilari. Xoji Barlos esa Yasuriy bilan yovlashadi va unga qarshi yurish qiladi. Tomonlar Oyqor yaqinida to‘qnashishadi. Temurbek tomon dushmani yengadi. Biroq keyinroq Temurbek Yasuriy bilan yovlashadi. Kesh yaqinidagi

Surushdagi urushda Temurbek dushmanni yengadi. Temurbek Termiz tomonga qarab yuradi. Ali Jarjariy bilan yovlashadi. Angor yaqinida to'qnashishadi. Temurbek dushmanni yengadi. 1361-yil martda Tug'luq Temur yana Movarounnahrğa yurish qiladi. Temurbek yana Tug'luq Temur oldiga boradi va Temurbekka Kesh viloyati va 10 ming kishi topshiriladi. Movarounnahrğa xon qilib Ilyosxo'ja, Tug'luq Temurning o'g'li, tayinlanadi. Tug'luq Temur o'z yurtiga qaytadi. Temurbek Husaynbek bilan uchrashadi. Alibek Joni Qurboniy bu ikki bekni tutib qamatadi. Moxonda qamoqda bir necha kun qolgan beklar Muhammadbek, Alibekning akasi, tomonidan ozod qilinadi. Temurbek Seyiston tomon yuradi. Temurbek va Husaynbek Seyiston hokimi so'rovi va bergan so'zlariga ko'ra uning yovlariga qarshi urushishadi. Temurbek tomon dushmanni yengadi. Seyiston hokimi so'zini ustidan chiqmaydi. Temurbek Seyistondan qaytishida Sagziylar Mekrondan kelib Temurbek va yo'ldoshlariga tashlanishadi. Sagziylar qo'shini chekinadi. Temurbekning o'ng qo'li va o'ng oyog'i yaralanadi. Temurbek Garmsirga keladi va tuzaladi. Keyin Balxga qarab boradi va Abdulloh arig'i oldida, Abu Said, Mangli Bu'ga, Haydarlarga qarshi urushadi. Temurbek dushmanni yengadi. Temurbek Dashti Ko'lankaga keladi. Toshko'prik yaqinida Temurbek Yumkon o'g'li Temur, Sariq, Shingum va Tug'luq Xo'jaga qarshi urushadi. Temurbek dushmanni yengadi. 1364-yil Temurbek va Husaynbek Kesh yaqinidagi Qubba-i metinda Ilyosxo'ja bilan to'qnashishadi. Temurbek tomon dushmanni yengadi. Temurbek Qobulshoh O'g'lonni Movarounnahrğa xon qilib ko'taradi. Ilyosxo'ja yana Movarounnahrğa yurish qiladi. 1365-yil 22-mayda Chinoz yaqinida Chirchiq daryosi bo'yida Loy jangi bo'lib o'tadi. Temurbek bo'linmasi qarshi tomon bo'linmasini yengadi. Biroq Husaynbek dushmanga qarshi turolmaydi. Bu yuzdan Temurbek Keshga qaytishga majbur bo'ladi. 1366-yil Husaynbek va Temurbek yovlashadi. Qatlashdagi urushda Temurbek tomon dushmanni yengadi. Temurbek Qarshiga qarab yuradi. Qarshi qamalida Musabekni 12000 otlig'ini 243 kishi bilan yengadi. 1367-yil Moxon yaqinidagi Bermasda Bekishohga qarshi yuradi. Temurbek dushmanni yengadi. Temurbek Husaynbek bilan yarashib Qobul tomon yuradi. Temurbek tomon Qobul sharini egallayadi. 1368-yil Temurbek Badaxshonni yag'mo

etib qaytadi. Temurbek Husaynbek ila yana yovlashadi. 1370-yil Arxangdagi urushda Temurbek Husaynbekni uzil-kesil yengadi. Sayyid Baraka Temurbekka tabl va yalov taqdim etadi. Temurbek Balx tomon yuradi va Balxni qo'lga olib Suyurg'otmish O'g'lonni xon qilib ko'taradi. 1370-yil Temuriylar davlati quriladi^[4].

Amir Temurning hokimiyat boshqaruvi chog'i

Temurbek Amir unvonini oladi va Samarqandni boshshahar etib belgilaydi. 1370-yil kuzida yirik Qurultoy o'tkazadi. 1371-yil Amir Temur Jeta tomon 2 bora yurish qiladi. Hevak o'lkasi va Kot shahri aslan Chig'atoy ulusining yerlari bo'lsada, biroq u yerlar soliqlarini Xorazmdagi So'fiylar yig'ar edi. 1372-yil bahorda bu yerlarni qaytarishni ko'zlab Temurbek Xorazm tomon ilk yurishini qiladi. Temurbek Qot qal'asini qamal qiladi va qal'ani egallaydi. Temurbek Qovun arig'iining oldida Husayn So'fiy bilan urushib dushmanni yengadi. Husayn So'fiy yengilishdan so'ng Xorazmga qarab chekinadi va o'sha yerda o'ladi. Temurbek Yusuf So'fiy bilan yarashadi va ortiga qaytadi. Qaytish ortidan Yusuf So'fiy Kotni talaydi. Temurbek 2-bora Xorazm tomon yuradi. Temurbek qudachilik qilish uchun bu gal Xorazmni urmaydi. 1375-yil yanvarda Temurbek Jeta tomon 3-bora yurish qiladi. Ili daryosi bo'yida urushda Temurbek dushmanni yengadi. 1376-yil Temurbek Xorazm tomon 3-yurishini qiladi. Biroq bu yurish chog'ida Sari Bug'a va Odilshoh yovlik yo'liga o'tgani uchun ortiga qaytadi. Keyi 4-bora Jetaga yurish qiladi. Temurbek qo'shini Jeta xoni Qamariddinni to'la yengadi. Shu yili to'ng'ich o'g'li Jahongir Temuro'g'li o'ladi. Temurbek 5-bora Jeta tomon yuradi va To'qtamish o'g'lon bilan uchrashadi. To'qtamishga Sig'noq va Sabron o'lkalarini beradi. 1376-yilning o'zida Temurbek O'risxon tomon qo'shin tortadi. Jayron Qamishda yog'iy qo'shinini yengadi. 1377-yilda Samarqandga qaytadi. Temurbek qaytishi ortidan To'qtamish hokimiyati yiqiladi. Temurbek To'qtamishni yana qo'llaydi va qurol-yaroq bilan ta'minlaydi. 1379-yil Temurbek Xorazm tomon 4-bora yurish qiladi. Xorazm qal'a qamalida Yusuf So'fiy Temurbek bilan birga-bir urushishni so'raydi. Temurbek so'rovni sharaf bilib yolg'iz o'zi qal'a ostiga boradi. Biroq Yusuf So'fiy tashqariga chiqmaydi. Temurbek qal'ani egallaydi. 1381-yilda

Temurbek Eron o'lkasi tomon qo'shin tortadi. Temurbek ketma-ket Fushanj qal'asini va Hirotni o'z davlati yerlariga qo'shib oladi. Keyin Samarqandga qaytadi. 1382-yil boshlarida Xuroson tomon yurish qiladi. Kalot qal'asi va Tushriz qal'asini egallaydi. Ortidan Mozandaron Tomon yo'l oladi. Biroq Alibekning Kalotga yurishi yuzidan Temurbek orqaga qaytadi. Keyin Samarqandga qaytadi. 1383-yil yozida Temurbekning xotini Dilshod og'o va egachisi Qutlug' Turkon og'o o'ladi. Jeta tomon qo'shin jo'natgan Amir Temur o'zi Mozandaron tomon yuradi. 1383-yil kuzida Sabzavor qal'asi yiqitildi. Temurbek Seyiston tomon yo'l oladi. Rizo qal'a qamalida Shoh Qutbiddinni yengadi va Seyistonni oladi. Keyin Bo'st tomon yuradi. Qal'ayi Toqni va Bo'st qal'asini egallaydi. Hirmand daryosi bo'ylab yurib Hazorbaro qal'asiva Dahna qal'asini egallaydi. Qaytishda Afg'oniylar bilan urushda dushmanni yengadi. Seyiston va Zobuliston qo'shilishi ortidan Temurbek Samarqandga qaytib keladi. 1384-yil bahorida qayta Mozandaron tomon yo'l oladi. 1385-yil yozida Sultoniya shahrini oladi. So'ngra Omul va Sori o'lkalarini qo'l ostiga kiritadi va Samarqandga qaytadi. Temurbekning Eron o'lkalaridan qaytishi ortidan To'qtamishxon Eronga bostirib kiradi va shahar va qishloqlarni talaydi. 1386-yil o'tmishda 3-yillik yurish oti bilan ingan yurishini boshlaydi. Luristonda qaroqchilar urilishidan keyin Ozarbayjon yerlari tomon yo'l oladi. Sulton Ahmad Tabrizni tashlab qochishi yuzidan Temurbek Tabrizni oladi. Gurjistonga qarab yurishda Garni, Sarmoluka va Qars qal'alarini oladi. Gurjiston boshshahri Tiflis (Tbilisi)ni o'zgadinlilarga qarshi kurashib fath qiladi. Temurbek G'oziylik urushidan keyin Qorabog'ga boradi. 1387-yil To'qtamish Kaspiy (Xorazm dengizi)ning kunbotari oldidan o'tgan yo'l orqali Ozarbayjonga qarab qarab qo'shin jo'natadi. Temurbek qo'shini ol qo'shin g'ajirchilari To'qtamish qo'shinini uradi. Amir Temur karvontalar Turkman qaroqchilarini yo'qotish uchun Oydin, Avniq va Arzirum qal'arini yiqitadi. Keyin Van va Vaston o'lkalari tomon yo'l oladi. Van qal'a qamali 20 kun cho'ziladi va qal'a egallanadi. Kurdiston va Urmiya Turkiga o'z noiblari belgilaydi. 1387-yil kuzida Fors o'lkasiga qarab yuradi. Xamadon o'lkasidan o'tib Isfahon qal'asini egallaydi. Biroq Isfahonliklarning yanglish urushi sabab Isfahon shahri eli qirg'in qilinadi. Shu yil oxirida Sheroz shahri olinadi. Biroq Temurbek

To'qtamishxonning ontlashmani buzib Movorounnahrğa qilgan yurishi ketidan Samarqandga qaytadi. 1388-yil ko'klam chog'ida Amir Temur Xorazmga 5-gal yurish qiladi. Xorazm qal'asini buzib ichiga arpa ektiradi va shahar elini Samarqandga ko'chirtiradi. So'ngra To'qtamishxon tomon qo'shin tortib boradi. 1389-yil Temurbekning izidan kelayotganini bilib qolgan To'qtamishxon ortiga chekinib ketadi. Kengash bilan so'zlashgan Temurbek Jeta tomon 5 chi yurishini qiladi. 1389-yil yozida Jeta qo'shinlarini yengib Samarqandga qaytib keladi. 1391-yil Dashti Qipchoq tomon yurish qiladi. Amir Temur 18/06/1391 Qunduzcha urushida To'qtamishxon bilan to'qnashadi. Qo'shinini yetti bo'lak qilib tizgan Temurbek yog'iyini yengadi. 1392-yil ko'klam boshida Samarqandga qaytadi. 1392-yil yozida o'tmishda 5-yillik yurish oti bilan ingan yurishini boshlaydi. Omul va Gitisiston qal'asi olinadi. Temurbek 1393-yil boshida Iroq tomon qarab yuradi. Olinmas deb atalgan Safed qal'asi olinadi. Potila yeri yaqinidagi urushda Temurbek Fors o'lkasing shohi Shoh Mansurni yengadi va Shoh Mansurning boshi kesiladi. Temurbek Eron o'lkasi noibligini Muzaffar oilasidan olib o'z beklariga bo'lib beradi. 1393-yil kuzida Bog'dodga yetib keladi. Sulton Ahmad Jaloyir urushsiz qal'ani tashlab qochadi va Temurbek Bog'dodni egallaydi. 1393-yil qish boshida olinmas deb atalgan Tikrit qal'asi olinadi. Ortidan Diyorbakr tomon jo'nab u yerda o'z yo'rig'ini o'rnatadi. 1394-yil Ruha tomon borib u yerda o'z yo'rig'ini o'rnatadi. 1394-yil yanvarda Temurbekning ikkinchi o'g'li Umarshayx o'ladi. Mardin qal'asi olinadi. Ortidan 3-4 ming yildan buyon olinmagan Homid qal'asi olinadi. 14/07/1394 da Avniq qal'asi yiqitiladi. Amir Temur Gurjiston o'zginililari ustiga yana bir bor yurish qilib talaydi. Ortidan To'qtamishxon ustiga yurish qiladi. 15/04/1395 da Tarak daryosi yoqasida Temurbek To'qtamish bilan to'qnashadi. Temurbek To'qtamishxonni tamoman yengadi. Temurbek Jo'jixon ulusini urish uchun O'rus tomon yuradi. Ulus boshshahri Saroy Botu qal'a shahri qulatiladi. Ortidan Qorasuv(Voronej) otli O'rus viloyati yag'molanadi. Keyin Maskav shahri tomon yuradi va u yerni talaydi. Temurbek Ozoq(Azov) qal'asini oladi. 1396-yil Temurbek Elburzko'hga qaytadi. Olinmas deb atalgan Kula va Tovus qal'alarini oladi. Temurbek Kavkaz va shimoldagi o'lkalarda o'z hokimiyatini o'rnatgandan keyin 18/07/1396

Hamadondan Samarqand tomon yo'lga tushadi. 1398-yil Amir Temur Chinga yurish qilishni istagan bo'lsada kengash so'ziga ko'ra Hindiston tomon yuradi. Musulmonlar so'rovi sabab 1398-yil yoz boshlarida Katur gabr(kofir)larini yo'q etadi. 1398-yil sentabrda Puriyon Afg'onlarini yengadi. 25/10/1398 da Shohnavoz qal'asi olinadi. Ketidan Batnir, Sarasati, Fathobod va Amurani kentlari yerlari davlat yerlariga qo'shib olinadi. Temurbek 1 oy ichida 20 dan ortiq qal'a qamallari va urushlarda yutadi. 16-17/12/1398 Dehli sultoni Mahmud Sulton bilan to'qnashadi. Temurbek Filli Mahmud Sulton qo'shinlarini sochib yanchib tashlaydi. 18/12/1398 da Dehlida Temurlilar davlati bayrog'i ilinadi. Temurbek 10/01/1399 Gang daryosi bo'yida gabrlarga qarshi urushadi va dushmanni yengadi. 12/01/1399 da bir kunda 3 bora urushadi va yovlarining barisini yengadi. 14/10/1399 da Hindiston yurishidan qayta boshlaydi. Suvalak tog'ida dinsizlarga qarshi va Jammu o'lkasida o'zgadinlilarga qarshi g'azo qiladi. Amir Temur 28/04/1399 da Samarqandga kirib keladi. Shu yil kuzida o'tmishda 7-yillik yurish oti bilan ingan yurishini boshlaydi. 1400-yilda Gurjiston tomon yurish qiladi. Zarit va Svanet qal'alarini egallaydi. Bu yerda o'z hokimiyatini o'rnatib ortga qaytadi. Shom o'lkasi tomon yo'l olgan Temurbek Bihishti va Ayntob qal'alarini oladi. 28/10/1400 da Temurbek Halab qal'asini oladi. Xama, Xams va Ba'albak kentlari egallanadi. 05/01/1401 da Damashq urushida Temurbek Mamluq davlati sultoni Farajni uzil-kesil yengadi. Temurbek Damashqni oladi. Keyin Shomdan Iroq tomon yuradi. 09/07/1401 da Temurbek Bog'dodni qayta egallaydi va buzdiradi. Keyin Tabriz tomon yuradi. Undan chiqib Qorabog' tomon yuradi. Bu orada Usmonli bilan orasi sovigan Temurbek Rum(Anado'li, bugungi Turkiya) tomon yuradi. Shu qishda Tartum qal'asi ortidan Qamoh va Horun qal'alarini oladi. Qaysariya va Anquriya(Anqara) qal'a qamallari chog'ida Boyazid Yildirim qo'shini bilan Anqara yaqiniga kelganini bilgan Temurbek Boyazitga qarshi qo'shinini tizadi. 20/07/1402 Anqara urushida Temurbek Boyazid Yildirimni uzil-kesil yengadi. Yengish yorliqlari dunyoning 4 tomoniga yuboriladi. Birin-ketin Rumdagi shaharlar egallanadi. 02/12/1402 da Amir Temur Izmir tomon yuradi. 14 kundan qisqa chog'da 7 yil Usmonli davlati ola bilmagan Izmir qal'asi olinadi. Ortidan Egridir va Nasibin qal'alari olinadi. Temurbek

Rum viloyatidan chiqib Gurjiston tomon yuradi. Umuman olib bo'lmaz deb atalgan Kartin qal'asini oladi. Qishni Qorabog'da o'tqazgan Temurbek 26/03/1404 da Samarqand tomon yuradi. 19/05/1404 da yana biror bora umuman olinmagan qal'a Feruzko'h qal'asi 2 kunda oladi. 1404-yil iyulda Amir Temur Samarqandga kelib tushadi. 1405-yil Xitoyni olishni istagan Temurbek Xitoy tomon yurishini boshlaydi. 14/01/1405 da O'troga kelib tushadi. Biroq yurish yakuniga yetmaydi. 1405-yil 18-fevralida ayozning ayozli kunlarida Temurbek O'trorda hayotdan ko'z yumadi. 23/02/1405 da Sohibqiron Amir Temur Samarqandda Go'ri Amirda ko'miladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Omon Umarov „Buyuk saltanat,,**
2. **Zebo G'aniyeva „Amir Temur saltanati,,**